

Dlaczego „wyspa szczęśliwa” jest bezludna? *Utopia* Wisławy Szymborskiej

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Animacja](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Tomasz Morus, *Utopia*, tłum. K. Abgarowicz, Lublin 1993, s. 59–61.
- Źródło: Konstanty Ildefons Gałczyński, *Prośba o wyspy szczęśliwe*, [w:] tegoż, Warszawa 1968, s. 25.

- Źródło: Mircea Eliade, *Traktat o historii religii*, Łódź 1993.
- Źródło: Wisława Szymborska, *Utopia*, [w:] tejże, *Wiersze wybrane*, Kraków 2012, s. 238.

Dlaczego „wyspa szczęśliwa” jest bezludna? *Utopia* Wisławy Szymborskiej

Źródło: domena publiczna.

Większość z nas – świadomie bądź podświadomie – pragnie wieść życie szczęśliwe. Prawdopodobnie niektórzy podejmują refleksję nad tym, co oznacza szczęście i jak je osiągnąć. Inni dążą do niego bez zastanawiania się nad istotą kolejnych uśmiechów losu.

W historii idei już w starożytności pojawiła się koncepcja utopii, która z czasem stała się popularnym toposem. Jedną z autorek twórczo reinterpretujących ten motyw jest Wisława Szymborska, wybitna poetka i noblistka z zakresu literatury.

Twoje cele

- Odczytasz główną myśl tekstu poetyckiego – *Utopii* Wisławy Szymborskiej.
- Zdefiniujesz pojęcia utopii oraz ironii.
- Rozpoznasz i przeanalizujesz środki poetyckie użyte w wierszu.

Przeczytaj

Poetka z pokolenia pryszczatych

Wisława Szymborska (1923-2012) była nie tylko poetką, ale także krytyczką literacką oraz autorką felietonów i esejów. Od 1929 roku mieszkała w Krakowie i z nim związała swoje życie. Przed wojną Szymborska ukończyła Gimnazjum Sióstr Urszulanek, a podczas wojny kontynuowała naukę na tajnych kompletach, czyli zajęciach nielegalnie organizowanych dla uczniów i studentów. By uniknąć wywiezienia na roboty do Rzeszy, pracowała jako urzędniczka na kolei. Tuż po wojnie rozpoczęła studia polonistyczne, następnie przeniosła się na socjologię, ale ostatecznie, z powodu trudnej sytuacji finansowej, nie udało jej się ukończyć studiów.

Zaliczono ją do tzw. **pokolenia pryszczatych**, czyli twórców, którzy w latach 40. i 50. XX wieku tworzyli w duchu poetyki realizmu socjalistycznego, narzuconej przez ówczesne władze. Bardzo często wypominano Szymborskiej przynależność do tej grupy.

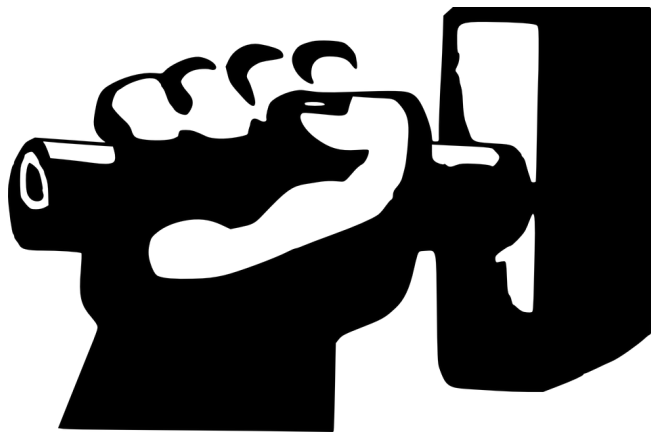
Ilościowo dorobek literacki poetki można by uznać za skromny, bo liczy jedynie około 350 wierszy, ale jest on niezwykle dopracowany. Charakteryzuje się precyzją wyrażania i troską o poetyckie szczegóły, jednak najważniejszą cechą tej poezji jest poczucie humoru i [ironia](#).

Wisława Szymborska w Krakowie w 2010 r.
Źródło: Jacek Turczyk, Wikimedia Commons, licencja:
CC BY 2.0.

Kontekst społeczno-polityczny

Wiersz *Utopia* po raz pierwszy został opublikowany w zbiorze *Wielka liczba* (1976). Rok ukazania się tekstu nie jest bez znaczenia. Od zakończenia II wojny światowej do 1989 roku Polska znajdowała się w obszarze politycznych wpływów ZSRR i była państwem komunistycznym. Dekada 1970-1980 to rządy Edwarda Gierka, pierwszego sekretarza Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (PZPR). W gospodarce sformułowano wówczas „strategię przyspieszonego rozwoju gospodarczego i społecznego”, finansowaną przez kosztowne kredyty zagraniczne. Okres ten uznaje się za relatywnie liberalny (w porównaniu np. z czasami stalinizmu).

Dłoń trzymająca młot nawiązuje do komunistycznej idei dyktatury proletariatu, czyli ludowładztwa (rządy robotników).
Źródło: domena publiczna.

Kontekst filozoficzny

Utopia to projekt państwa idealnego, w którym podstawowe wartości to równość, sprawiedliwość i solidarność. Pierwsze koncepcje takiej idealnej organizacji państwowości powstały już w starożytności. Najśłynniejszą jest ta zawarta w *Państwie* Platona. Natomiast sam termin „utopia” powstał w XVI wieku. W 1516 roku Tomasz Morus stworzył esej o tym tytule i przedstawił w nim idealne społeczeństwo na fikcyjnej wyspie. Przyjmuje się dwie koncepcje genezy leksemu „utopia”: gr. *ou* – „nie” lub *eu* – „dobry”, *tópos* – „miejsce”, czyli „miejsce, którego nie ma” lub „dobre miejsce”. Koncepcje utopii upowszechniły się w XVII wieku.

Utopia Tomasza Morusa to państwo idealne. Organizacja społeczeństwa jest prosta: wszyscy muszą pracować, żyją według takich samych zasad, noszą podobne ubrania i spożywają te same posiłki. Naczelną zasadą społeczną jest skromność – podstawa moralności. Utopianie są wolnymi ludźmi, żyją w demokracji i nie znają pieniądza. Tak opisuje idealne państwo Tomasz Morus:

” Tomasz Morus
Utopia

Wyspa Utopia. Drzeworyt z pierwszej edycji dzieła o tym samym tytule, Louvain 1516.
Źródło: domena publiczna.

Wyspa Utopia ciągnie się w pasie środkowym, najszerszym, na dwieście tysięcy kroków; znaczna jej część niewiele jest węższa i od środka stopniowo zwęża się ku punktom końcowym. Kształt całej wyspy przypomina ćwiartkę księżyca [...]. Ten wielki jakby basen wypełnia woda morska, lecz ponieważ otaczające go półkolem wybrzeże stanowi dobrą osłonę od wiatrów, przeto te masy wód robią wrażenie raczej spokojnego jeziora niż

rozhukanego morza. Całe to wgłębienie tworzy z tej strony wyspy jakby jeden rozległy port i umożliwia okrętom przybijanie do brzegu w każdym punkcie, co jest bardzo dogodnie dla mieszkańców. [...]

Pierwotnie nazywała się ona Abraksa, nową zaś nazwę otrzymała zwycięskiego zdobywcy Utopusa. Dzielny ten wojownik zaraz w pierwszej wyprawie opanował ów kraj i ludność jego nieokrzesałą i dziką doprowadził do takiego stanu cywilizacji i kultury, że dziś potomkowie jej przodują niemal wszystkim narodom. Kazał on przesmyk długości piętnastu tysięcy kroków odciąć w tym miejscu, gdzie Abraksa łączyła się z większym lądem; tak powstała wyspa. [...]

W Utopii są 54 przestronne i wspaniałe miasta. Mowa ich mieszkańców i obyczaje, urządzenia i prawa są zupełnie jednakowe. Wszystkie miasta założone są według jednego planu i takie same mają

budynki, jeśli tylko pozwalają na to warunki miejscowe. Najmniejsza odległość między miastami wynosi 24000 kroków, największa zaś wymaga jednego dnia drogi pieszej. Corocznie z każdego miasta trzej starsi i doświadczeni obywatele udają się jako posłowie do miasta Amaurotum na obrady dotyczące wspólnych spraw całej wyspy. To miasto jest stolicą, ponieważ leżąc w środku kraju, najbardziej odpowiada wszystkim posłom.[...]

Źródło: Tomasz Morus, *Utopia*, tłum. K. Abgarowicz, Lublin 1993, s. 59–61.

Ustrój Utopii jest hierarchiczny. Na dole piramidy społecznej znajduje się rodzina. Obywateli reprezentują urzędnicy, którzy z kolei odpowiadają przed protofilarchami, a ci przed księciem. Proste, zrozumiałe prawa oraz tolerancja religijna zapewniają mieszkańcom wyspy pokój. Motyw idealnego państwa wielokrotnie reinterpretowano w kulturze. Uczyniła to m.in. Wisława Szymborska w swoim wierszu *Utopia*.

Słownik

ironia

(gr. *eironeía* - przestawienie, pozorowanie) sposób wypowiedzenia się oparty na zamierzonej niezgodności, najczęściej przeciwieństwie dwóch poziomów wypowiedzi: dosłownego i ukrytego

liryka bezpośrednia

liryka, w której podmiot liryczny wyraża swoje przeżycia

liryka pośrednia

liryka, w której podmiot liryczny jest ukryty za konstrukcją świata przedstawionego lub za bezosobową refleksją

strofoida

zespół wersów graficznie wyodrębniony w tekście utworu poetyckiego

teza interpretacyjna

twierdzenie dotyczące sensów tekstu, które są udowodniane w toku dalszej analizy i interpretacji

topos

stały motyw, temat utrwalony w literaturze i będący dowodem ciągłości kulturowej

utopia

1. zamiar niemożliwy do urzeczywistnienia
2. ideał społeczeństwa szczęśliwego; też: ideologia postulująca stworzenie takiego społeczeństwa
3. gatunek dydaktycznej literatury fantastycznej przedstawiający życie idealnej społeczności

Animacja

Polecenie 1

Przeczytaj tekst, a następnie wysłuchaj recytacji wiersza Wisławy Szymborskiej. Jakie elementy utworu zostały zaakcentowane w tej interpretacji?

Trwa wczytywanie danych..

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DY5ZbPwEO>

Recytacja wiersza Wisławy Szymborskiej *Utopia*. Czyta Krzysztof Kulesza.

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie dźwiękowe wiersza Wisławy Szymborskiej *Utopia*.

” Wisława Szymborska

Utopia

Wyspa na której wszystko się wyjaśnia.

Tu można stanąć na gruncie dowodów.

Nie ma dróg innych oprócz drogi dojścia.

Krzaki aż uginają się od odpowiedzi.

Rośnie tu drzewo Słusznego Domysłu

o rozwikłanych wiecznie gałęziach.

Olśniewająco proste drzewo Zrozumienia
przy źródle, co się zwie Ach Więc To Tak.

Im dalej w las, tym szerzej się otwiera
Dolina Oczywistości.

Jeśli jakieś zwątpienie, to wiatr je rozwiewa.

Echo bez wywołania głos zabiera
i wyjaśnia ochoczo tajemnice światów.

W prawo jaskinia, w której leży sens.

W lewo jezioro Głębokiego Przekonania.
Z dna odrywa się prawda i lekko na wierzch wypływa.

Góruje nad doliną Pewność Niewzruszona.
Ze szczytu jej roztacza się Istota Rzeczy.

Mimo powabów wyspa jest bezludna,
a widoczne po brzegach drobne ślady stóp
bez wyjątku zwrócone są w kierunku morza.
Jak gdyby tylko odchodzono stąd
i bezpowrotnie zanurzano się w topieli.

W życiu nie do pojęcia.

Źródło: Wisława Szymborska, *Utopia*, [w:] tejsze, *Wiersze wybrane*, Kraków 2012, s. 238.

Polecenie 2

Obejrzyj film z komentarzem do wiersza *Utopia* Wisławy Szymborskiej. Zastanów się, czy opisane miejsce jest tak naprawdę idealne. Swoją odpowiedź uzasadnij.

Trwa wczytywanie danych..

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DY5ZbPwEO>

Źródło: licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie filmowe dotyczące prób interpretacji "Utopii" Wisławy Szymborskiej - istnienia tytułowego miejsca.

Ćwiczenie 1

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Słowo *utopia* ma kilka znaczeń. Do którego z nich nawiązuje w swoim wierszu Wisława Szymborska?

Ćwiczenie 2

Ćwiczenie 3

Ćwiczenie 4

Wyszukaj siedem nazw topograficznych w wierszu i podaj ich źródło (tekst kultury lub wyrażenie językowe).

Ćwiczenie 5

Ćwiczenie 6

Ćwiczenie 7

Ćwiczenie 8

Dokończ zdania, które pomogą ci sformułować tezę interpretacyjną. Twoje odpowiedzi mogą różnić się od zaproponowanych, o ile udowodnisz je w kolejnych częściach pracy.

” Konstanty Ildefons Gałczyński

Prośba o wyspy szczęśliwe

A ty mnie na wyspy szczęśliwe zawieź,
wiatrem łagodnym włosy jak kwiaty rozwiejsz, zacałuj,

ty mnie ukołysz i uśpij, snem muzycznym zasyp, otumań,
we śnie na wyspach szczęśliwych nie przebudź ze snu.

Pokaż mi wody ogromne i wody ciche,
rozmowy gwiazd na gałęziach pozwól mi słyszeć zielonych,
dużo motyli mi pokaż, serca motyli przybliź i przytul,
myśli spokojne ponad wodami pochyl miłością.

Źródło: Konstanty Ildefons Gałczyński, *Prośba o wyspy szczęśliwe*, [w:] tegoż, Warszawa 1968, s. 25.

Ćwiczenie 9

Przeczytaj powyższy wiersz Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego i porównaj wykreowany przez poetę obraz wyspy z Utopią z utworu Wisławy Szymborskiej.

Ćwiczenie 10

Ironia to właściwość stylu polegająca głównie na sprzeczności między dosłownym a właściwym znaczeniem wypowiedzi. Wymowa tekstu zgodna z intencją autora jest często głęboko ukryta i trudna do natychmiastowego rozpoznania przez czytelnika. Pamiętając o tych cechach ironii, zastanów się, jakie zabiegi wykorzystwała w swoim wierszu Wisława Szymborska. Na czym polega sprzeczność w obrazie Utopii? Zapisz swoje obserwacje poniżej.

Szukając odpowiedzi na pytanie, najpierw znajdź wszystkie określenia idealnego, pomocnego ludziom obrazu wyspy, a następnie wskaż fragment, w którym został ukryty inny sposób myślenia.

Praca domowa

Jeszcze raz przeczytaj dokładnie tekst wiersza Wisławy Szymborskiej oraz fragmenty *Utopii* Tomasza Morusa. Porównaj je, biorąc pod uwagę:

- czas powstania obu utworów,
- rodzaje i gatunki literackie, do których możemy je zaliczyć,
- przeznaczenie obu tekstów i ich potencjalnych odbiorców,

- ton obu wypowiedzi,
- opisy wyspy,
- dwie inne wymyślone przez siebie kategorie.

W przynajmniej pięciu zdaniach złożonych napisz, czy twoim zdaniem utopia rozumiana jako „wyspa szczęśliwa” jest możliwa.

Dla nauczyciela

Autor: Małgorzata Kosińska-Pułka

Przedmiot: język polski

Temat: Dlaczego „wyspa szczęśliwa” jest bezludna? *Utopia* Wisławy Szymborskiej

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

4) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, eufonię, hiperbolę; leksykalne, w tym frazeologizmy; składniowe: antytezę, paralelizm, wyliczenie, epiforę, elipsę; wersyfikacyjne, w tym przerzutnię; określa ich funkcje.

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

8) rozróżnia pragmatyczny i etyczny wymiar obietnic składanych w tekstach reklamy.

Zakres rozszerzony

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń: Spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

- 1) odczytuje tekst w jego warstwie semantycznej i semiotycznej;
- 2) rozumie pojęcie tradycji literackiej i kulturowej, rozpoznaje elementy tradycji w utworach, rozumie ich rolę w budowaniu wartości uniwersalnych.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji,
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności,
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się,
- kompetencje obywatelskie,
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturowej.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- odczytuje główną myśl tekstów literackich,
- wyszukuje i selekcjonuje informacje w tekstach literackich,
- rozpoznaje budowę wybranego gatunku literackiego,
- analizuje funkcjonowanie motywu kulturowego,
- dostrzega wartości uniwersalne literatury.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm.

Metody i techniki nauczania:

- rozmowa kierowana,
- przekład intersemiotyczny,
- metoda ćwiczeń przedmiotowych,
- gra planszowa.

Formy zajęć:

- praca indywidualna,
- praca w parach,
- praca w grupach,
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami i dostępem do internetu, słuchawki,
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale,
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda,
- karty pracy.

Przebieg zajęć:

Przed lekcją

1. Z wyprzedzeniem nauczyciel umieszcza na tablicy ogłoszeniowej informację:

Ogłoszenie

Uwaga! Możesz kupić sobie wyspę. Zapisz w punktach, jakie warunki musi spełnić to miejsce, by mogło zostać uznane za idealne. Zainteresowanych zakupem proszę o kontakt do dnia poprzedzającego lekcję.

Twój Nauczyciel Języka Polskiego

2. Nauczyciel zwraca się z prośbą do wybranych uczniów: Samodzielnie lub w zespole opracuj grę planszową zatytułowaną WYSPA. Pamiętaj, aby zaznaczyć na planszy warunki kwalifikujące to miejsce jako przestrzeń idealną. Opracuj i zredaguj zasady umożliwiające ich zdobycie. Zagraj, aby przetestować jej funkcjonowanie.

Faza wstępna

1. Nauczyciel organizuje rozgrywki klasowe. Wybiera uczestników gry, których zadaniem jest nie tylko zdobywanie kolejnych wyróżników idealnej wyspy, ale również ich omówienie na forum klasy.

2. Przed lekcją chętny uczeń opracował, z wykorzystaniem narzędzi TIK, np. na podstawie dowolnych źródeł internetowych prezentację o wybranej wyspie. Po udostępnieniu prezentacji innym uczniom poprosił o zredagowanie kilku sloganów reklamujących to miejsce. Uczniowie oglądają filmy, reprodukcje, reportaże telewizyjne lub fotografie. Redagują slogany reklamowe i prezentują je na forum klasy. Analizują mechanizmy ich powstania.

3. Przedstawienie celu i tematu zajęć.

Faza realizacyjna

1. Uczniowie zapoznają się z wierszem Wisławy Szymborskiej *Utopia* (e-materiał, multimedialne).

2. Nauczyciel zapisuje na tablicy pytania:

- Dlaczego ludzie szukają idealnego miejsca, idealnej wyspy, utopii?
- Dlaczego tak wielu ludziom nie udaje się odnaleźć idealnego miejsca?
Uczniowie odpowiadają na te pytania na zasadzie wolnych wypowiedzi.
Nauczyciel uogólnia je.

3. Uczniowie wykonują wybrane przez nauczyciela ćwiczenia interaktywne dotyczące wiersza Wisławy Szymborskiej z e-materiału. Prezentują wyniki swojej pracy,

przykładowe realizacje tych zadań nauczyciel komentuje.

4. Ćwiczenie w doskonaleniu odczytywania tekstu nieliterackiego. Nauczyciel rozdaje karty pracy. Uczniowie pracują samodzielnie, indywidualnie wypełniają karty pracy, korzystają swobodnie z notatek. Ćwiczenie może mieć charakter sprawdzianu lub zadania domowego.

KARTA PRACY

Przeczytaj fragment tekstu nieliterackiego Mircea Eliadego *Traktat o historii religii* i odpowiedz na dołączone do niego pytania.

” Mircea Eliade

Traktat o historii religii

Prawie wszyscy żeglarze, nawet ci, którzy kierowali się pobudkami ekonomicznymi, stawiali sobie również za cel odkrycie wyspy szczęśliwych lub raju ziemskiego. Nie brakowało również takich, którzy twierdzili, że naprawdę odkryli rajską wyspę. Od Fenicjan aż do Portugalczyków – do wszystkich wielkich odkryć geograficznych pchał ludzi mit o rajskiej krainie. Podróże, poszukiwania i odkrycia nabierały znaczenia duchowego i stworzyły nowe kultury. Jeżeli pamięć o podróży Aleksandra Wielkiego do Indii nie znika, to stało się tak dlatego, że została zaliczona do kategorii mitów i zadośćuczynienia „geografii mitycznej”, której człowiek nie może się pozbyć. Bazy handlowe Genuńczyków na Krymie i na Morzu Kaspijskim lub też bazy Wenecjan w Syrii i w Egipcie opierały się na doskonałym opanowaniu wiedzy nawigacyjnej, a jednak te szlaki handlowe „nie zostawiły żadnych śladów w historii odkryć geograficznych”. Przeciwnie zaś, wyprawy mające na celu odkrycie mitycznych krain nie tylko stały się źródłem legend, ale również przyczyniły się do postępu geografii jako nauki.

Wyspy i nowe ziemie długo jeszcze zachowały charakter mityczny, nawet wtedy gdy geografia rozwinęła się jako nauka. „Wyspa szczęśliwych” przetrwała wiek oświecenia, romantyzm i nie straciła swej roli również w naszych czasach. Ale wyspa mityczna nie oznacza już raju na ziemi; jest ona wyspą miłości, wyspą „dobrego dzikusa” lub wyspą „egzotyczną”, krainą snów, pełną ukrytego piękna, wyspą wolności, jazzu, doskonałego wypoczynku, idealnych wakacji, wycieczek luksusowymi statkami, do których człowiek nowoczesny wzdycha pod wpływem literatury, filmu lub po prostu własnej fantazji. Funkcja krainy rajskiej, uprzywilejowanej, pozostała ta sama: zmieniła się i przesunęła jedynie jej semantyczna waloryzacja począwszy od raju ziemskiego (w znaczeniu biblijnym) aż do raju egzotycznego, o którym marzą współcześni.

Źródło: Mircea Eliade, *Traktat o historii religii*, Łódź 1993.

Przykładowe pytania (uczniowie mogą dodać również swoje i poprosić kolegów i koleżanki o odpowiedź):

1. Jakie powody poszukiwania wyspy zostały ukazane w tekście?
2. Dlaczego dziś zdaniem autora wyspa mityczna nie oznacza już raju na ziemi?
3. Na czym polega opisana w tekście zmiana znaczenia wyspy?

5. Wybrani przez nauczyciela uczniowie prezentują swoje ustalenia na forum klasy. Nauczyciel podsumowuje wypowiedzi uczniów.

Faza podsumowująca

Uczniowie podsumowują pracę na lekcji dyskutując na temat literackich wyobrażeń idealnych miejsc.

Nauczyciel lub wybrany uczeń inicjuje dyskusję, zadając pytania np.

- Jak wybrani przez uczniów autorzy opisują te miejsca?

- Jakie snują refleksje?
- Dlaczego u W. Szymborskiej wyspa jest niezamieszкана?

Zadanie domowe

Nauczyciel przedstawia uczniom tematy zadania domowego na podstawie e-materiału, np.

- Napisz baśń o wymarzonej wyspie.
- Wyobraź sobie, że jesteś rozbitkiem na bezludnej wyspie. Prowadzisz na niej obserwacje, aby oswoić się z nowym, nieznanym miejscem. Analizujesz rzeczywistość, w której się znalazłeś przymusowo. Zapisz w dzienniczku swoje refleksje związane z odosobnieniem.

Materiały pomocnicze:

Olga Tokarczuk, *Wyspa*, [w:] *tejże, Gra na wielu bębenkach*, Kraków 2011.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium bazowego

Nauczyciel może wykorzystać multimedium bazowe (animacja) do poprowadzenia pracy w parach nad interpretacją tekstu Wisławy Szymborskiej.